
Иван Марков / Ivan Markov

МЕЖДИНАТА ОЦЕНКА НА ОБЛАСТНАТА
СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ, КАТО ФАКТОР ЗА
УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА ПЛАНОВИТЕ
СТРАТЕГИЧЕСКИ ДОКУМЕНТИ
(на примера на област Сливен)

INTERMEDIATE EVALUATION OF THE REGIONAL
STRATEGY FOR DEVELOPMENT AS A FACTOR
FOR IMPROVEMENT OF THE STRATEGIC PLAN
DOCUMENTS
(the region of Sliven serving as an example)

In compliance with the regulations of the Law on regional development and the rules for its implementation, the medium-term plan documents should be evaluated at a certain stage of the process of their realization. The implementation of the intermediate evaluation is crucially important for the improvement of the planning and actualization. The publication analyzes the intermediate evaluation of the Regional strategy for development of Sliven region in the priorities related to the development of tourism and agriculture.

Key words: intermediate evaluation; medium-term plan documents; agriculture; tourism.

Нормативната уредба, която изисква провеждането на междинна оценка на областните стратегии за развитие, произтича и се основава на **Закона за регионалното развитие (ЗРР)**; в сила от 31. 08. 2008 г., обн. ДВ. бр. 50 от 30 май 2008 г., изм. ДВ. бр. 47 от 23 юни 2009 г., изм. ДВ. бр. 82 от 16 октомври 2009 г., изм. ДВ. бр. 93 от 24 ноември 2009 г.) и по-специално – на чл. 33, ал. 1 и ал. 2, във връзка с чл. 9 (б), както и чл. 36, ал. 1 и ал. 2.

Правилникът за прилагане на Закона за регионалното развитие (в сила от 31. 08. 2008 г., ПМС № 216 от 02. 09. 2008 г., обн. ДВ. бр. 80 от 12 септември 2008 г.) развива положенията от ЗРР, като свързва провеждането на междинната оценка с:

- изискването за информация и публичност (чл. 29, ал. 1), което се постига чрез изготвянето, обсъждането и публикуването на междинен доклад;
- изготвянето на междинния доклад (чл. 30, ал. 1; ал. 2, т. 3), който трябва да отчита резултатите от междинната оценка и да съдържа в себе си тези резултати;
- актуализирането на ОСР (чл. 30, ал. 1, т. 5), според което актуализирането на ОСР се извършва на основата на резултатите от междинната оценка;
- определянето на минималните изисквания към експертите, участващи в оценяването (чл. 83, ал. 1 и ал. 2);
- осигуряването на финансирането в рамките на бюджета на съответната областна администрация (чл. 32);
- задължението на областния управител да осигурява информация и публичност (чл. 33).

Освен в ЗРР и ППЗРР въпросът за междинната оценка е засегнат и в *Методическите указания за актуализиране на действащите стратегии и планове за регионално и местно развитие (2009 г.)*, и по-специално в т. 2. б. *Критерии за оценка на изпълнението на ОСР*, където се посочва, че изпълнението на областната стратегия за развитие се оценява, като се използват определени критерии, които трябва да са ограничен брой (не повече от 4-5) и да характеризират качеството на изпълнението. Тези критерии са определени като важни за извършване на междинна оценка на изпълнението на областната стратегия за развитие и се ползват и при изготвянето на междинния и окончателния доклад за изпълнението на стратегията.

В контекста на ЕС оценяването се разбира като преценка на публичната намеса в развитието, съобразно резултатите, въздействията и нуждите, които намесата цели да задоволи. Оценяването е систематична дейност, която се извършва на основата на обективни стандарти и критерии и може да се прилага към политика, стратегия, програма или проект.

Оценката е периодично съждение за съответствието, ефикасността, ефективността, въздействието, устойчивостта на проект, програма, стратегия или политика съобразно предварително определените цели на проекта, програмата, стратегията или политиката. Тя се основава на текущите доклади, изготвени по време на прилагането, но може да включва и допълнителни проучвания от външни наблюдатели.

Основната цел на оценяването е подобряване на опита на администрацията в планирането и прилагането на публични програми и политики, поради което основните цели на оценяването на стратегии и програми са свързани с планиране, изпълнение и отчетност. Оценката е от важно значение, за да се идентифицират тенденциите, да се проследява прогресът, да се извлекат поуците, да се корелират действията с променящите се условия, да се отговори на новите предизвикателства, да се осигури отчетност, да се развие капацитет

чрез учене. Всички тези функции на оценяването са еднакво важни и нито една от тях не изключва друга.

Основните критерии, които се използват за постигане на обективна преценка, са критериите за приложимост, обосновааност, ефективност, ефикасност, въздействие и устойчивост.

В зависимост от целта на оценяването – дали е за подобряване на планирането, за проверка на изпълнението, или за постигане на по-голяма отчетност – и времевия момент на оценката се различават предварителна, междинна и последваща оценка. Всички те ползват повечето от обективните критерии, но за различните видове оценки различните критерии имат различна тежест¹. Анализът се базира на междинна оценка на ОСР на област Сливен, **Приоритет 1.1.3. Развитие на устойчив и качествен туризъм и 1.1.4. Повишаване на конкурентоспособността на земеделието в областта.**

Приоритет 1.1.3. Развитие на устойчив и качествен туризъм. Този приоритет е насочен към развитие на устойчив и качествен туризъм. Анализът на туристическите ресурсите показва, че област Сливен има значителен потенциал за развитието на туризма с акцент върху алтернативните видове и форми – еко, селски, културен, спортен и др. Благоприятното туристикогеографско положение спрямо един от най-големите туристически пазари в България – Южното Черноморие е предпоставка за развиване на допълващи морския ваканционен туризъм видове и форми на туризма.

а) Оценка на първоначалните резултати от изпълнението

Мярка 1.1.3.1. Подкрепа за създаването на местни, регионални и международни партньорства. Целта на тази мярка е създаване на предпоставки и провеждане на политики на местно и регионално равнище с цел подкрепа на създаване на партньорства и използване на туристическия потенциал на областта. Предвиждат се дейности като: Учредяване на Областен съвет по туризъм или Областно сдружение по туризъм; Установяване на трайни контакти с национални и международни туроператорски фирми за привличане на по-голям брой български и чуждестранни туристи; Създаване на трайни контакти със страни от ЕС с традиции в туризма за обмен и прилагане на добри практики; Насърчаване и подкрепа участието на общините и фирми от туристическия сектор в туристически борси, изложения и форуми за представяне на туристическия потенциал на областта; Разработване на маркетингов профил на туризма в област Сливен.

Различията във формата на собственост на основните елементи на туризма – туристическите ресурси и туристическата суперструктура налагат установяване на партньорски отношения и обединяване на усилията между предприемачите и местната и държавна власт за постигане на поставените цели.

Община Нова Загора участва като партньор в реализация на публично-частното партньорство – възможност за превръщането на Селищна могила Дядово в обект на културен туризъм по JOBS на стойност 60 хил. евро или 117 349 лв. По-голяма част от дейностите по тази мярка са свързани с реализиране на програмата за развитие на туризма на община Сливен, където като основен приоритет е формулирано създаването на условия за икономически растеж на общината, с темпове, изпреварващи средните за страната, чрез стимулиране, в условията на пазарна икономика, на частната инициатива и предприемачеството, и максимално използване на местните ресурси, традиции и професионален опит на населението. Сред мерките за реализиране на горния приоритет са: създаване на маркетингова програма за популяризиране на община Сливен на стойност 64 хил. лв.; изготвяне на актуална база данни на туристически обекти, културни събития, атракции, забележителности; създаване на специализирана фототека – за 10 хил. лв.; издаване на туристически справочник, туристическа интернет страница на общината, рекламни продукти брошури, дигитални и др. – за 10 хил. лв. Водещите туристически фирми ежегодно представят своите продукти на най-големите туристически изложения и борси в София, Варна, Велико Търново и др. В Националния туристически регистър, публикуван на сайта на Държавна агенция по туризъм към месец април 2009 г. в общините Сливен, Котел и Твърдица има регистрирани и функциониращи туристически информационни центрове, като в Сливен има и Информационен посетителски център за територията на ПП „Сините камъни”. Те предоставят информация за туристическите обекти в региона, изработват и разпространяват рекламни и информационни материали във връзка с туризма, както и предоставят услуги като осигуряване на водачи по еко пътеки, отдаване под наем на туристическо оборудване и др.

В Националния туристически регистър липсва информация за регистрирани туристически сдружения за територията на област Сливен.

Мярка 1.1.3.2. Създаване на специализирана туристическа инфраструктура и реконструкция на културни обекти, представляващи интерес за туристически посещения. Увеличаването на туристическите пътувания изисква непрекъснато подобряване на общата и специализирана инфраструктура. Това улеснява достъпа до туристическите обекти и повишаване на нивото на обслужване, а оттам и приходите от туристическата дейност. Чрез тази мярка се цели подобряване състоянието на съществуващата туристическа инфраструктура, изграждане на нова и реконструкция и подобряване достъпа до съществуващи културни и туристически обекти чрез:

- участие на Областна администрация с проекти в областта на туризма;
- съдействие за реализиране на проекти на общините и НПО от областта;
- съдействие за изготвяне на подробни устройствени планове на урбанизираните територии в обхвата на ПП „Сините камъни”;

– подкрепа на община Сливен за промяна собствеността на ПП „Сините камъни” и предоставянето му за управление на общината.

Основната част от извършените дейности са в община Сливен. За развитие на туристическия потенциал и подобряване на социално културната среда, съхраняване и обогатяване на традициите, културното и историческото наследство, допринасящи за икономическия просперитет на общината предвидените мерки са свързани с: развитие на екологичния, аграрния, ловния туризъм и други перспективни форми на туризъм, подобряване на маркетинга на туристическия продукт и услугите в туристическата индустрия; насърчаване поддържането и обогатяването на културните традиции фолклор развитие на културната политика; и подобряване състоянието на културно историческите обекти и обслужващата инфраструктура. По години планираните за усвояване средства са 125 хил. лв. за 2007 г.; 170 хил. 2008 г.; 205 хил. лв. 2009 г. или общо – 500 хил. лв. През периода 2007–2009 г. по посочените мерки са усвоени 62 хил. лв. за реконструкция и обновяване на пътническа въжена линия Сливен – Карандила на стойност 40 хил. лв. и за социализация на археологически обект “Хисарлъка” – за 22 хил. лв. Строителство, обзавеждане и оборудване на къща за гости за селски туризъм в с. Ичера, община Сливен, на стойност 249 556 лв. по програма САПАРД. По същата програма са реализирани няколко проекта на територията на община Нова Загора и община Котел – строителство на къща за гости за селски туризъм с. Жеравна, общ. Котел на стойност 227 673 лв.; изграждане на вилно селище за риболовен туризъм с. Радево, община Нова Загора на стойност 983 917 лв.; изграждане на туристически комплекс за екотуризъм с. Катунце, общ. Котел, на стойност 486 861 лв.; Доизграждане на хотел в с. Еленово, община Нова Загора, на стойност 488 956 лв.

За изграждане на пътната инфраструктура до туристическите дестинации на община Сливен за периода 2007–2011 г. са предвидени 200 хил. лв., а за осигуряване на градоустройствена основа за предоставяне на терени на потенциални инвеститори за изграждане на обекти от икономиката, комплексното обществено обслужване, жилищното строителство и туризма и изработване на ПУП за обект Сливенски минерални бани, както и за изработване на ПУП за обект Късно антична и средновековна крепост Туида – 30 хил. лв.

За развитие на туризма ключово значение има изграждане и модернизирание на местата за настаняване. Тяхното използване в голяма степен определя нивото на развитие на туризма и предприемане на подходящи мерки и дейности. Настъпили са изменения в хотелската суперструктура през периода на реализация на ОСР (Табл.1)

Таблица 1. Дейност на средствата за подслон и местата за настаняване в Сливенска област за периода 2006–2010 г. (места за настаняване над 10 легла)

Години	Средства за подслон	Хотели	Легла	Леглоденощия	Реализирани нощувки	Пренощували лица	Приходи от нощувки
2006 ¹	45	27	1585	538 367	70 143	36 064	2 108 884
2007	64	32	1902	670 754	71 861	44 511	2 501 781
2008	65	33	2011	702 366	85 042	49 654	3 120 326
2009	82	-	2477	818 464	82 709	47 235	3 295 965
2010	91	-	2676	952 847	71 872	39 752	2 705 147

¹ Заведения за настаняване над 30 легла *Изм. Туризъм, НСИ, 2006–2010 г.*

През 2009 г. броят на средствата за подслон е нараснал спрямо 2006 г. с 45,1%. Увеличен е броят на леглата с 36%, а капацитетът – с 34,2%. В същото време нарастването на броя на реализираните нощувки е с 15,2%, а при чуждестранните граждани с 5,2%. Незначителни са измененията в реализираните нощувки на едно лице – от 1,9 през 2006 г. на две през 2009 г. Годишната заетост на настанителната база е намаляла от 13,1% през 2006 г. на 10% през 2009 г. Приходите от нощувки са се увеличили с 36,1%, а от чуждестранни граждани с 23,8%. Анализът на горните данни показва възходящо развитие на туристическата дейност в областта по основните показатели. При оценяване на напредъка в тази част трябва да се отчита и факта, че до 2007 г. НСИ публикува основна информация за заведенията за настаняване над 30 легла, а в следващите години над 10 легла, и това е може би една от причините за по-добрите показатели през 2009 г.

Отделните общини в областта имат различен потенциал и ниво на развитие на туризма. Водещо място има община Сливен. По отношение на туристическия потенциал тя се оценява като територия с висококачествени, слабо до средно усвоени ресурси. Разширяването на туристическото усвояване трябва да бъде внимателно, добре планирано и ограничено, като се предприемат и необходимите мерки за регулиране на влиянията на туризма. За част от обектите основен туристически “капитал” са съхранените автентични селищни среди, които “не понасят” нова туристическа тъкан. По степен на развитие на туризма общината се отнася към „недоразвитите” с реализирани 57,3 хил. нощувки и годишна заетост 11,8%.

Община Нова Загора може да се определи като територия с висококачествени, но практически неусвоени ресурси. За да се превърне в част от регионален туристически продукт, е необходимо развитие на алтернативни форми на туризма. По основни показатели се отнася към общини „в начален стадий –

ограничено развитие” на туризма. Реализирани са 19 хил. нощувки с най-висока заетост в областта – 12,3 %.

Общините Котел и Твърдица по отношение на туристическия потенциал се определят като територии с „ограничени ресурси”, а нивото на развитие на туризма – „в начален стадий – стартиращо развитие”. Реализираните нощувки са съответно за община Котел – 6,2 хил. и община Твърдица – 172 нощувки. Те могат да се развиват като част от регионален туристически продукт.

В оперативния план на Областна администрация са заложени редица дейности, насочени към подпомагане на общините за възстановяване и изграждане на обекти, подпомагащи развитие на туристическата инфраструктура, разработване на планови документи като: Изготвяне на план за развитие на културния туризъм в Област Сливен;

Съдействие за изготвяне на подробни устройствени планове за урбанизираните територии на ПП „Сините камъни”; Съдействие на Община Котел за по-широко обсъждане плана за регулация и застрояване на с. Жеравна; Съдействие на Община Котел за финансиране и изпълнение на „Проект за консервация, реставрация и експониране на археологическия комплекс на връх Вида край гр. Котел и на историческия културен ландшафт”; Съдействие на Община Сливен за финансиране и изпълнение на проект „Пътуване през времето, във времето и с времето – интегриран проект за развитие на природни, културни и исторически атракции и туристическа инфраструктура в гр. Сливен”.

Мярка 1.1.3.3. Създаване на конкурентоспособни туристически продукти. Тази мярка е насочена към използване на туристическия потенциал на областта за разработване туристически продукти, базирани на туристическия търсене. Предвижда се съвместно с НПО туристическите фирми да разработят програми и маршрути, които предлагат нови туристически продукти; разработване на план за развитие на културния туризъм в област Сливен и на маркетингова стратегия за развитие на туризма в областта. През 2005 г. по програма ФАР е разработен проект „**Богатството на синята планина – развитие на интегриран туристически продукт**” на стойност **377 872 лв. Приоритет 1, мярка 1.1.3., цел 10.12.** През 2010 г. по ОПРР BG161PO 001/3.1-02/2009" е разработен проект „*Пътуване през времето, във времето и със времето – интегриран проект за развитие на природни, културни и исторически атракции и туристическа инфраструктура в Сливен*” на стойност 5 959 168,35 лв. по Първи основен приоритет на ОПР „Създаване на условия за икономически растеж на общината, с темпове, изпреварващи средните за страната, чрез стимулиране, в условията на пазарна икономика, на частната инициатива и предприемачеството, и максимално използване на местните ресурси, традиции и професионален опит на населението Третата подцел „Подобряване на туристическия имидж на община Сливен и развитие на всички подходящи видове туризъм”.

В областта община Сливен предвижда по приоритета „Развитие на туристическия потенциал и подобряване на социокултурната среда – съхраняване и обогатяване на традициите, културното и историческото наследство, допринасящи за икономическия просперитет на общината реализирани на мярка за развитие на екологичния, аграрния, ловния туризъм и други перспективни форми на туризъм, подобряване на маркетинга на туристическия продукт и услугите в туристическата индустрия, за която са планиране и изразходвани 60 хил. лв. В разработената програма за развитие на туризма в общината са включени редица приоритети, цели и мерки които да способстват за реализиране на *Мярка 1.1.3.3. Създаване на конкурентоспособни туристически продукти от ОСР*. Предвидените средства се разпределят както следва: за подкрепа на културни инициативи на етническите общности – 16 000 лв.; за създаване на туристически пакети за алтернативен туризъм като – 35 000 лв.; за разработване на рекламни продукти, културни прояви с общинско и надобщинско значение – 10 000 лв. Част от предвидените мерки имат значение за развитие на междуобщинското коопериране по линия на популяризиране на културата, традициите и занаятите на етническите общности.

б) Оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси

Липсата на информация за общо планирани средства,ограничената информация за реализираните проекти не дава възможност да се направят изводи ефективността на мерките по Приоритет 1.1.3. въпреки това може да се констатира че мерките и дейностите реализирани допринасят за: създаване на местни и регионални сдружения чрез които се представя туристическият продукт на Сливенска област; изградена е обща и специализирана инфраструктура, средства за подслон, туристически атракции; предлагат се нови туристически продукти от алтернативни видове и форми на туризма.

в) Оценка на степента на постигане на съответните цели и на очертаната тенденция

По *Мярка 1.1.3.1. Подкрепа за създаването на местни, регионални и международни партньорства* е постигнат напредък. Община Нова Загора участва като партньор в реализация на Публично-частното партньорство – възможност за превръщането на Селищна могила Дядово в обект на културен туризъм по JOBS на стойност 60 хил. евро или 117 349 лв. В община Сливен е създадена маркетингова програма за популяризиране на Община Сливен на чрез изготвяне на актуална база данни на туристически обекти, културни събития, атракции, забележителности, създаване на специализирана фототека, издаване на туристически справочник, рекламни продукти брошури, дипляни и

др. Водещите туристически фирми ежегодно представят своите продукти на най-големите туристически изложения и борси в София, Варна, Велико Търново и др. В общините Сливен, Котел и Твърдица има регистрирани и функциониращи туристически информационни центрове, като в Сливен има и Информационен посетителски център за територията на ПП „Сините камъни”. По *Мярка 1.1.3.2. Създаване на специализирана туристическа инфраструктура и реконструкция на културни обекти, представляващи интерес за туристически посещения* са реализирани дейности които допринасят за постигане на целите. Реконструирана и обновена е пътническа въжена линия Сливен – Карандила социализация на археологически обект Хисарлъка. Изгражда се пътната инфраструктура, чрез която се осъществява достъп до туристически обекти.

Разработва се ПУП за обект Сливенски минерални бани, както и за изработване на ПУП за обект Късно антична и средновековна крепост Туида.

Настъпили са изменения в хотелската суперструктура през периода на реализация на ОСР. През 2009 г. броят на средствата за подслон е нараснал спрямо 2006 г. с 45,1%. Увеличен е броят на леглата с 36%, а капацитетът – с 34,2. Приходите от нощувки са се увеличили с 36,1%, а от чуждестранни граждани с 23,8%. Анализът на горните данни показва възходящо развитие на туристическата дейност в областта по основните показатели. При оценяване на напредъка в тази част трябва да се отчита и фактът, че до 2007 г. НСИ публикува основна информация за заведенията за настаняване над 30 легла, а в следващите години над 10 легла, и това е може би една от причините за по-добрите показатели през 2009 г. Тази мярка в най-голяма степен допринася за реализиране на целите и напредък в Приоритет 1.1.3.

Мярка 1.1.3.3. Създаване на конкурентоспособни туристически продукти. Тази мярка е насочена към използване на туристическия потенциал на областта за разработване туристически продукти, базирани на туристическото търсене. Организиран са културни инициативи на етническите общности. Предлагат се туристически пакети за алтернативен туризъм, разработени на рекламни продукти, културни прояви с общинско и над общинско значение. Съвместно с НПО туристическите фирми разработват програми и маршрути които предлагат нови туристически продукти. Разработва се туристическия маршрут “Сливен – Св. Георги – Абланово”

Общата оценка за **степената на изпълнение на Приоритет 1.1.3.** Развитие на устойчив и качествен туризъм е положителна и има **значителен напредък.**

Основни изводи:

Извършените за периода 2005–2009 г. проекти в сферата на туризма за развитие на устойчив туризъм и изграждане на инфраструктура, позволяваща

достъп до туристическия потенциал, допринасят за превръщане на туризма в приоритетна стопанска дейност.

- Значителен напредък има в стремежа на общинските власти за използване на туристическия потенциал и предлагане на нови туристически продукти чрез ПЧП.
- Мерките и реализираните проекти допринасят за анализ и използване на наличния туристически потенциал.
- Нараства интерес към изграждане на заведения за настаняване, хранене и туристически атракции.
- Увеличен е броят на проектите свързани с подобряване и изграждане на специализираната инфраструктура.
- Все още липсва достатъчно координация между стопанските субекти и местните и регионални власти.
- Липсата на количествено определени цели и приоритети не позволява точна оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси.

Препоръки за актуализация на ОСР:

- Да се предоставя в достатъчен обем, с необходимото качество и навреме нужната информация за изпълнение на общинските планове за развитие, статистически данни, справки, годишни доклади на контролни органи.
- Определяне на целеви стойности на целите, приоритетите и мерките на ОСР и срокове за тяхното изпълнение.
- Разработване на проект за валоризация на туристическите ресурси.
- Разработване на цялостна маркетингова стратегия за развитие на туризма.
- Насърчаване и подкрепа участието на общините и фирми от туристическия сектор в туристически борси, изложения и форуми за представяне на туристическия потенциал на областта.
- Съдействие за реализиране на проекти на общините и НПО от областта.
- Съдействие за изготвяне на подробни устройствени планове на урбанизираните територии в обхвата на ПП „Сините камъни”.
- Подкрепа на община Сливен за промяна собствеността на ПП „Сините камъни” и предоставянето му за управление на общината.
- Изготвяне на план за развитие на културния туризъм в област Сливен.
- Разработване на туристически продукти, насочени към учащите се и военнослужещи от полигон Ново село.

Приоритет 1.1.4. Повишаване на конкурентоспособността на земеделието в областта. Целта на приоритета е да допринесе за това произведените в областта селскостопански продукти да бъдат конкурентоспособни и да отговарят на критериите на общия европейски пазар. Приоритетът е в унисон

с природния потенциал на областта – агроекологичният потенциал на област Сливен предлагат широки възможности за селскостопанска дейност. Въпреки факта, че позицията на аграрния сектор в брутна добавена стойност на областната икономика следва тенденцията на намаляване, налице са необходимите предпоставки селското стопанство да заеме водещо място сред отраслите на икономиката на областта.

Почвено-климатичните условия, изградената инфраструктура, опитът и традициите на местните земеделски производители, активността на регионалните браншови организации, наличието на достатъчно преработвателни предприятия ще допринесат за интензивно развитие на отрасъла. Но въпреки благоприятните предпоставки, в сектора се отчитат сериозни проблеми, които могат да бъдат преодолени, ако всички заинтересовани страни концентрират своите усилия в следните направления: повишаване на професионалната квалификация на заетите в земеделието, внедряване на съвременни технологии, сортове и породи, развитие на традиционните, както и на алтернативни производства в селските райони, създаване на организации на производителите, както и на агробизнес обединения от нов тип, които имат за цел да координират усилията на производители, преработватели, образователни и кредитни институции, да затварят веригата “земя – краен продукт” на територията на областта.

а) Оценка на първоначалните резултати от изпълнението

Мярка 1.1.4.1. Повишаване информираността и професионалната квалификация на заетите в селското стопанство. Ограничената информираност и непознаване на основните положения на Общата селскостопанска политика създава сериозни трудности пред селскостопанските производители в страната и в частност в областта. С тази мярка се цели селскостопанските производители да се запознаят с Общата селскостопанска политика на ЕС, изискванията по отношение на използване на технологии, качество на произведените продукти, възможности за използване на финансови ресурси по ПРСР. Като възможни дейности са предвидени: Създаване на консултантски агроцентър; Провеждане на информационни кампании по населени места; Издаване на информационен бюлетин, тематични справочници; Изготвяне на маркетингови проучвания; Провеждане на обучения за желаещите да развият земеделска дейност; Включване на земеделските производители в обучения, организирани по Програмата за развитие на селските райони; Изготвяне на брошури с нормативни документи касаещи земеделската дейност на земеделските производители;

Изграждане на система за комуникация между “Наука – производител – пазар”.

Реализирането на тази мярка е свързано с цялостната политика по повишаване на квалификацията на заетите в областната икономика. По-голяма част

от предвидените дейности се реализират през целия програмен период. В община Сливен за подобряване на бизнес инфраструктурата и развитие на услугите за МСП за периода 2007–2009 г. в ОПР са предвидени 1,3 млн. лв.; за подпомагане на стартиращи и новосъздадени предприятия чрез изграждане на бизнес информационни центрове и инкубатори и за стимулиране и промоция на развитието и подобряването на качеството и конкурентоспособната на човешките ресурси, заети в местната икономика само за 2007 г. – съответно 100 и 150 хил. лв.; за насърчаване на иновативни дейности и технологичния трансфер модернизация на екологични и енергоспестяващи технологии в публичния сектор, индустрията и селското стопанство – 300 хил. лв.

По-голямата част от проектите, касаещи развитието на аграрното стопанство, са по Програмата за развитие на селските райони и не са заложили или допълнени в ОПР и поради тази причина трудно може да се направи обективна оценка за извършени дейности и още повече за ефективността от тях. По-лесно трябва да бъдат контактите на селскостопанските производители със Службата за съвети в земеделието.

В информационните източници представени от ОА и общините преди извършване на оценката е налице дефицит на информация, касаеща изпълнението на тази мярка, което не позволява да бъде направена цялостна оценка на нейното изпълнение.

Мярка 1.1.4.2. Развитие на традиционните производства и насочване на земеделските производители към алтернативни дейности.

Анализът на информацията показва ясно очертана тенденция към намаляване на площите на традиционни за областта земеделски култури. Необходимо е възстановяване и нарастване на площите най-вече на трайни насаждения като праскови, череши и винени сортове грозде. За повишаване на ефективността от отглежданите култури и използване на сравнителните предимства на територията трябва да се използва почвено-климатичното райониране на отделните култури.

Общините от своя страна биха могли да стимулират земеделските производители, като им предоставят земи от общинския поземлен фонд за срок от 25–40 години за създаване на нови градини. Като възможни дейности, които могат да се осъществят са: приложение в практиката на почвено-климатичното райониране на отделните култури; насърчаване създаването на нови овощни градини, лозови масиви и градини с черупкови плодове; насърчаване отглеждането и създаването на пунктове за изкупуване и преработване на билки и гъби; стимулиране и съдействие на животновъдите за увеличаване популацията на биволи от породата Българска мура; насърчаване и съдействие за създаване на ферми за производство на месо – говеждо и овче – в планинската част на региона; разработване на проекти за развитие на нетрадиционни за областта култури и породи.

Реализирането на тази мярка е свързано с крайните икономически резултати от селскостопанската дейност. Земеделските производители биха отглеждали такива култури и видове животни за които има най-добри условия.

През последните години се наблюдава интерес у земеделските производители към създаване на нови прасковени градини. Само през 2008 г. са създадени нови насаждения от праскови в размер на 53,33 ха. В община Сливен се намира Опитно поле по прасковата, в което е съсредоточен основния генофонд от интродуцирани и селектирани у нас прасковени сортове и подложки. В град Сливен се намира и единствения за Южна България овощен разсадник, произвеждащ безвирусен сертифициран овощен посадъчен материал. С оглед повишаване на добивите и качеството и пласирането на продукцията от праскови както за вътрешния, така и за външния пазар в област Сливен се наблюдава повишен интерес към включване на нови производители към организацията на производителите на праскови “Българска праскова” ООД. Към момента броят на членовете е 50 земеделски производители от Област Сливен. Наличната земеделска техника е достатъчна за провеждане на агротехническите мероприятия. Стремжът на организацията е постепенно да придобива и маркетингови функции, като се ангажира с обща реализация на продукцията. Продължава наложилата се през последните години практика да се изграждат насаждения чрез нова формировка – (свободно растяща корона), въз основа на които се постига по-голяма гъстота на насаждението и оттам повишаване на добива от декар.

Втора по значимост овощна култура в област Сливен са черешите. Относителният дял на площите с череша спрямо овощните видове е 20 %. Съществува траен интерес от земеделските производители към създаване на нови черешови насаждения, като за периода 2002–2004 г. са създадени 90 ха, а през 2008 г. техният размер е 16,12 ха.

Лозовите насаждения заемат 77 700 дка спрямо 67 000 дка за 2004 г. и се отглеждат на територията на цялата област, предимно винени сортове – Каберне Совиньон, Мерло, Ркацители, Мускат отонел, Пино ноар, Червен мискет, Димят, Шардоне и Памид. Само 2.82% от лозовите масиви са десертни. Площта на създадените през 2008 г. нови лозя е 88.76 ха, докато за периода до 2004 г. са създадени 300 ха лозови масиви. Съществуващите традиции, подходящите почвено-климатични условия, наличието на винарски изби и на два завода за производство на вино и високоалкохолни напитки са предпоставки, благоприятстващи развитието на лозарството и налагането му като приоритетен отрасъл за областта, а също и за утвърждаването на региона, като един от стратегически важните в развитието на лозарството и винарството в страната.

Съществуват редица предпоставки за превръщането на област Сливен в един от центровете за развитие на животновъдството в страната. Изградена е много добра инфраструктура, включваща Регионална дирекция по селекция

и репродукция в животновъдството, Станция за изкуствено осеменяване, Лаборатория за окачествяване на млякото. На територията на Сливенски минерални бани е изграден най-големият в Южна България пазар за живи животни, където се провеждат национални и регионални изложби по животновъдство, аукциони и научно-практически конференции. В областта има достатъчен брой предприятия за производство на комбинирани фуражи, обуславящи високата продуктивност на животните, както и млеко- и месопреработвателни предприятия с голям капацитет и възможности за реализация на продукцията. Наличието на много добри пасища и ливади в планинската и полупланинската част са условие за развитие на биологична и екологично чиста продукция от овцевъдство и месодайно говедовъдство в общините Котел и Твърдица и полупланинската част на Сливенска община. На територията на областта е учредена и действа Регионална асоциация на млекопроизводителите, имаща сериозни позиции сред говедовъдите в цялата страна. Амбициите на браншовата асоциация са за изпълнение и развитие на селекционно-племенните дейности в говедовъдството в област Сливен. Учредено е и Българо-германско търговско дружество (Българо-Германско ООД "Геномика" – изградено 2004 г.) с основен предмет на дейност внос на генетичен материал и ноу-хау за подпомагане на животновъдството, търговия с разплодни животни, със семенен материал, технологии, оборудване, обучение и др.

Извършена е реконструкция и модернизация на рибарник, изграждане на рециркулационна система за производство на зарибителен материал от американска и балканска пъстърва гр.Твърдица, кв. Козарево на стойност 936 000 лв. Изграждане на пчелно стопанство на територията на община Стралджа и с. Глушник, община Сливен на стойност 977 800 лв. – двата проекта са по програма САПАРД.

По програмата за развитие на селските райони (ПРСР) Финансово подпомагане през 2007–2010 година на земеделието се разпределя както следва:

Мярка 112 – Създаване на стопанства на млади фермери: Приети заявления за подпомагане – 259 броя заявления.

Мярка 121 – "Модернизиране на земеделските стопанства" от Програмата за развитие на селските райони 2007–2013: Приети и обработени заявления за подпомагане – 134 броя.

Мярка 123 – "Добавяне на стойност към земеделски и горски продукти" Приети са 14 проекта, които са изпратени за разглеждане в ЦУ и от тях има подписани договори със шест бенефициента, а останалите приети през 2010 г. все още се разглеждат в ЦУ на ДФ"Земеделие".

Мярка 141 – „Подпомагане на полупазарни стопанства в процес на реструктуриране" Приети са 70 проекта, които са изпратени в ЦУ и всички са получили заповеди за одобрение.

Мярка 311 – „Разнообразяване към неземеделски дейности” от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007–2013 година: Приети са 8 проекта, които са изпратени в ЦУ.

Мярка 312 – “Подкрепа за създаване и развитие на микропредприятия”. Приети са 41 проекта, които са изпратени в ЦУ, от които 12 проекта са одобрени и има сключени договори с бенефициентите, а останалите не са приключили обработката на Централно ниво.

Мярка 321 – “Основни услуги за икономиката и населението на селските райони”. Приети са 5 проекта – от община Нова Загора и Община Котел, след обработка са изпратени в ЦУ;

Мярка 226 – “Възстановяване на горския потенциал и въвеждане на превантивни действия”. Приети е 2 проекта – изпратени в ЦУ.

Мярка 1.1.4.3. Насърчаване използването на съвременна технология, сортове и породи и развитие на биологични производства. За развитие на ефективно производство от първостепенно значение е използването на съвременни техники и технологии, сортове и породи. Съществена роля за изпълнението на тази мярка могат да окажат браншови организации, като популяризират сред своите членове новостите и тенденциите в развитието на земеделието.

Една от възможностите, която съществува, но от която производителите не се възползват, е развитието на биологични производства. Повишеното търсене на екологично чисти продукти в световен мащаб е предпоставка за развитие на екологично чисто растениевъдство и животновъдство, а, от друга страна, наличието на висок процент пустеещи земи в планинските и полупланинските райони на областта би благоприятствало и улеснило въвеждането на добри агро-екологични практики.

За повишаване добивите в отрасъл растениевъдство от ключово значение е ефективното използване на водните ресурси за напояване. Напоителната система в областта се нуждае от по-добро управление и инвестиции в инфраструктурата, която има характера на публична собственост. Това е предвидено в Мярка 2.1.1.3. От своя страна земеделските стопани следва да модернизират ползваните от тях напоителни полета, за което могат да получат безвъзмездна помощ по Програмата за развитие на селските райони. Възможни дейности: създаване на пилотни и демонстрационни градини и ферми за популяризиране на добри земеделски практики, вкл. и за биологично земеделие; организиране на ежегодни Регионални изложения, представящи новостите и тенденциите в развитието на земеделието; насърчаване развитието на биологични производства; модернизиране на напоителните полета; изготвяне на типови проекти за изграждане на ферми с различен капацитет и вид животни, съобразени с европейските изисквания за хуманно отношение към животните; изготвяне на проекти за залесяване с медоносна растителност.

Реализацията на дейности по тази мярка е свързано с използване възможностите на Програмата развитие на селските райони. Бенефициентите на много от проектите са селскостопански производители, сдружения на производители и по-малко общини. Похвална е инициативата на областна администрация която полага усилия за максимално използване на ресурсите, които са публична държавна собственост. В оперативния план на Областна администрация за 2010 г. са заложени и проведени редица мероприятия като: участие в нормативното регламентиране на въпросите, свързани с поливното земеделие; инициране на промени в управлението и рехабилитация на хидромелиоративната инфраструктура за ефективно използване на почвените и водни ресурси в областта; осигуряване условия за създаване на регионална лаборатория за качество и безопасност на храните на територията на гр. Сливен.

По инициатива на Областна администрация е извършено изследване на потенциала на водните ресурси и капацитета на хидромелиоративните съоръжения на територията на областта. Според това изследване поливните площи за Сливенска област те са 342 321 дка, а по общини са както следва: Община Сливен – 203 016 дка; Община Нова Загора – 127 037 дка; Община Твърдица – 1 115 дка; Община Котел – 11 153 дка; През 2004 г. поливните площи са намалели на 256 983 дка. Според експерти в резултат на разрушаване на канали, помпени станции, тръбна мрежа и др. съоръжения към момента са останали едва 50% от изградените поливни площи. По данни от 2008 г. на територията на област Сливен са полети 26 709 дка, което представлява 10% от годните поливни площи на територията на областта. В резултат на лошото управление се наблюдава трайна тенденция към намаляване на поливните площи и увеличаване на водата за напояване.

Направените анализи от ОА за рентабилността на системата показват следното: използваемостта на изградените площи за напояване е около 14%; КПД (коефициентът на полезно действие) на системата е едва 5%; всяка година се източват от яз. Жребчево 150 мил. м³ вода за напояване на Сливенска и Ямболска област, от които само 8 мил. м³ се актуват за напояване. Равнището на използване на водните ресурси към 2009 г. за напояване показва, че е налице огромен потенциал за нарастване на средните добиви и производството на земеделски продукти в областта.

ОА е предприела редица мерки за поощряване развитието на биволовството, като включване в програмата на правителството на Долна Силезия и Министерството на земеделието и храните; насърчаване утвърждаването на Регионалната дирекция за селекция и репродукция в животновъдството – Сливен като регионален и международен производител на генетичен материал в подотрасъла. Проведена е среща на Областния управител с изпълнителен директор на ИАСРЖ и директор на РДСРЖ – Сливен, за осигуряване на подкрепа за развитие на биволовството в област Сливен и предприемане на кон-

кретни стъпки. Организирана е среща с биволовџди и представители на регионалните държавни структури, ангажирани с животновџдството в областта. Проведен е “Информационен ден за запознаване с възможностите на Програмата за развитие на селските райони” с участието на ст.н.с. д.с.н. проф. Цонка Пеева – директор на „Земеделски институт” Шумен и председател на Българската национална асоциация за развитие на биволовџдството. Проведени са срещи на Областният управител с биволовџди от област Сливен за обсъждане на конкретни проблеми, които срещат в ежедневната си дейност. Проучват се възможностите за включване на местните биволовџди в Програмата на Долна Силезия за изкупуване на биволско мляко и млечни продукти.

б) Оценка на степента на постигане на съответните цели и на очертаната тенденция

В община Твърдица е реализиран проект “Обществен форум”, финансиран с 90 хил. лв. от Швейцарската агенция за развитие. За съжаление покъсно той не е продължен с изграждане на Местна инициативна група и използване на финансови ресурси от ос 4. Лидер на Програмата за развитие на селските райони.

По *Мярка 1.1.4.2. Развитие на традиционните производства и насочване на земеделските производители към алтернативни дейности* през последните години се наблюдава интерес у земеделските производители към създаване на нови прасковени градини. Само през 2008 г. са създадени нови насаждения от праскови в размер на 53.33 ха. Съществува траен интерес от земеделските производители към създаване на нови черешови насаждения, като за периода 2002–2004 г. са създадени 90 ха, а през 2008 г. техният размер е 16.12 ха.

Лозовите насаждения заемат 77 700 дка спрямо 67 000 дка за 2004 г. и се отглеждат на територията на цялата област, предимно винени сортове – Каберне Совиньон, Мерло, Ркацители, Мускат отонел, Пино ноар, Червен мискет, Димят, Шардоне и Памид. Площта на създадените през 2008 г. нови лозя е 88.76 ха (докато за периода до 2004 г. са създадени 300 ха лозови масиви). На територията на Сливенски минерални бани е изграден най-големият в Южна България пазар за живи животни, където се провеждат национални и регионални изложби по животновџдство, аукциони и научно-практически конференции.

По *Мярка 1.1.4.3. Насърчаване използването на съвременна технология, сортове и породи и развитие на биологични производства*, по инициатива на Областна администрация е извършено изследване на потенциала на водните ресурси и капацитета на хидромелиоративните съоръжения на територията на областта. Равнището на използване на водните ресурси към 2009 г. за напояване показва, че е налице огромен потенциал за нарастване на

средните добиви и производството на земеделски продукти в областта. Организирана е среща с биволовџди и представители на регионалните държавни структури, ангажирани с животновџдството в областта. Проведен е “Информационен ден за запознаване с възможностите на Програмата за развитие на селските райони”. Проведени са срещи на Областният управител с биволовџди от област Сливен за обсъждане на конкретни проблеми, които срещат в ежедневната си дейност. Проучват се възможностите за включване на местните биволовџди в Програмата на Долна Силезия за изкупуване на биволско мляко и млечни продукти.

в) Оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси

Почти всички проекти свързани с аграрния сектор се реализират по предприсъединителната програма САПАРД и ПРСР. В информационните източници представени от ОА и общините преди извършване на оценката, е налице дефицит на информация, касаеща изпълнението на тези мерки, което не позволява да бъде направена цялостна оценка на нейното изпълнение.

Ограничената информация за реализирани проекти по Програмата за развитие на селските райони не дава възможност за оценка на ефективността от извършените дейности. Въпреки това може да се направи изводът, че чрез реализираните проекти нарастват площите на традиционни производства като праскови, лозя, череши. Отглеждат се нови култури главно етерично-маслени и лекарствени, възстановява се отглеждане на биволи и др.

Общата оценка за степента на изпълнение на **Приоритет 1.1.4. Повишаване на конкурентоспособността на земеделието в областта** е положителна и **има значителен напредък**.

Основни изводи

- Все още липсва достатъчен интерес на селскостопанските производители към възможностите, които предоставя ПРСР.
- Засилва се интересът към традиционни производства – трайни насаждения, зеленчукопроизводство, животновџдство.
- Ограничена е подготовката на селскостопанските производители по отношение на използване на съвременни технологии.
- Не се използват възможностите на поливното земеделие, поради това средните добиви са ниски.
- Нараства интересът към енергийни и етерични култури.
- Земеделските производители проявяват слаб интерес към биологично земеделие.

- Има необходимост от затваряне на аграрно-индустриални цикли.

Препоръки за актуализиране на ОСР

- Включване на земеделските производители в обучения, организирани по Програмата за развитие на селските райони
 - Изграждане на система за комуникация между “Наука – производител – пазар”
 - Насърчаване и съдействие на животновъдите за увеличаване популацията на биволи от породата Българска мура
 - Изготвяне на проучвания за развитие на нетрадиционни за областта култури и породи
 - Създаване на пилотни и демонстрационни градини и ферми за популяризиране на добри земеделски практики, вкл. и за биологично земеделие
 - Модернизиране на напоителните полета.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Марков, Ив.** Местните стратегии за развитие, ефективна форма за използване на потенциала на територията (на примера на общините Елхово – Болярово). Научно-практическа конференция на Исторически факултет. Изд. на ВТУ, 2009.

Законът за регионалното развитие., обн. ДВ. бр. 50 от 30 май 2008 г.,

Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие., обн. ДВ. бр. 80 от 12 септември 2008 г.

Регионален план за развитие на Югоизточен район за планиране 2007–2013 г. приет с Решение № 1018 на Министерския съвет от 30. 12. 2005 г.

Предварителните оценки на Регионалните планове за развитие (2007–2013 г.) в районите от ниво 2.

Методически указания за актуализиране на действащите стратегии и планове за регионално и местно развитие, МРРБ,С, 2009 година. Стратегия за развитие на област Сливен (2005–2015 г.), Сливен, 2005. Общински планове за развитие на общините: Сливен, Нова Загора, Котел, Твърдица (2007–2013 г.)